

Vilmos húszoldalas tanulmányt írt róla a Századokban, s többek közt ilyen megállapításokat tesz: „Lukácsy művét a legfigyelemreméltóbbak közé kell sorolnunk”, „Komoly tanulmányok eredménye áll előttünk”, „Ajánlom a történészek figyelmébe!”

A történészek azonban nem figyeltek fel rá. Hogy miért? Föltehetően a kérdést néhány tudósnak. Az egyik egyszerűen hírt sem hallotta a könyvnek, mások viszont épp csak tudtak róla, de nem ismerték. Olyannal is találkoztam, aki és — amellet — túlhaladott álláspontot képviselt.

Nem az én feladatom a könyv tényleges értékét megállapítani, sem a történészek

álláspontjának helyességét vitatni. Csúpan a magam véleményét mondhatom el: én érdekesnek tartom a könyvet, s úgy vélem, ha megállapításai ma már túlhaladottak is, a benne foglalt sok dokumentum, adat, a gazdag könyvészeti anyag miatt kétségtelenül megérdemli a figyelmes tanulmányozást. Nem ritka dolog a történetírásban, hogy olyan mű, amelyre kora nem figyel föl, a későbbi nemzedékek érdeklődését kiváltja, és ily módon forrásmunkaként hozzájárul bizonyos kérdések tisztázásához.

Laczkó József

Megjelent Korunk folyóirat 41. évfolyam
5. szám (1982. május)

A nagytótlaki kerekgyház

Varga Géza
írástörténész

Az alsómaráci síkság északi része szelíden emelkedik a tagolt, dombos Őrség felé, az erdős tájat azonban kettévágja a trianoni rabló béke során meghúzott szlovén-magyar országhatár. A termékeny síkság Szlovéniához tartozik, a dombosabb Őrségnek pedig az egyik része Szlovéniához került, a másik része Magyarországon maradt. Az Őrségbe látogató magyar turisták többnyire tudomást sem szereznek a határhoz közeli, de azon túl fekvő nevezetességekről, amelyek egyike a nagytótlaki Szent Miklós körtemplom. Ezen kívánunk segíteni az alábbi képek és leírás közreadásával.

Ez a Szlovéniában szokatlan, kör alaprajzú, román stílusú épület a Kebele-patak völgyében, érintetlen természeti környezetben található. A templom a XIII. század közepén épült. Elsőként 1365-ben említik, az építetőre vonatkozó adat nem maradt ránk. Szerencsére, a templom története nem túl mozgalmas s ennek köszönhetően az épület szinte érintetlenül őrzi az eredeti állapotot. Az 1778-as vizitáció jó állapotban találja. A szentély helyére ugyan 1845-ben tornyot építettek, de ez ma már nincs meg. A műemlék jelenlegi állapota két műemléki restauráció eredménye. 1956-ban feltárták az eredeti szentély alapjait, 1978/79-ben pedig az 1845/46-as

átépítés során eltorzított épületnek (a szentély helyreállításával) visszaadták a középkori alakját.

A kő alapzaton téglából épült falak állnak, amelyeket kúp alakú zsindeleytő fed. A keleti oldalon a körtemplomhoz egy alacsonyabb, félkör alakú oltárhelyiség csatlakozik. A templom külsejét sűrűn elhelyezett füg-

gőleges sávok, un. lizénák tagolják, amelyek a tető alatti, farkasfog díszítésű koszorút hordják. A déli oldalon lévő bejárat mellett három félköríves ablakocska van a falba vágva. A templom belsejében, a falat tíz különböző nagyságú, félköríves fülke tagolja, amelyek egykor üldőhelyként is szolgálhattak. A hajó kerek kupolával, az oltár apszisa pedig félkupolával boltozott. A templomnak korábban agyagpadlója volt. A kerek alaprajz, a külső lizénák, a koszorúpárkány, a félkör alakú apszis, a kupola és a földszinti

falfülkék, román kori épületről tanúskodnak és a XIII. század közepére utalnak.

A nagytótlaki körtemplom Szlovéniában a jelentősebb román stílusú építészeti emlékek egyike, a maga nemében egyedülálló. Társai az országhatár magyar oldalán található (Kallósd, Vitnyédszentpál, stb.) a Nyugat-Dunántúlon, amelyet a tatárjárás 1241/42-ben nem pusztított annyira, mint a Magyar Királyság egyéb területeit.

A nagytótlaki körtemplom az állandó háborúk miatt jórészt emlékké vált középkori magyar kultúra hagyatéka. Nagytótlak sohasem volt jelentős település, a templom nélkül ma sem lenne különösebb okunk az említésére. A Magyar Királyság egykori, jelentéktelen határmenti településének temploma azonban segít képet alkotni arról, milyen lehetett az ország elpusztult központi városainak képe az Árpádok korában. Azon centrális alaprajzú épületek jellegzetes képviselője, amelyeket a honfoglalás előtt vallási célra használt sztyeppi jurták mintájára építhettek

eleink, s amelynek gyökerei a történelem előtti időkbe nyúlnak. Hasonló jellegű centrális templomok a Kaukázus vidékéről ismertek, ahol a részben keresztény vallású hun, avar és szabár eleink huzamosabb ideig tartózkodtak. E templomtípust a források gyakran „Rotunda ecclesia”-nak, azaz kerek templomnak nevezik, amelyről több település (Kerekegyház) a nevét is kapta. A nagyotlakai freskók a középkori magyar szépségideálnak megfelelő keleti típusú arcokat, korabeli öltözeteket, középkori magyar embereket mutatnak be.

A nagyotlakai körtemplomhoz hasonló templomokat az egykori Magyar Királyság területén találjuk, míg Nyugat-Európában a hasonló kis kerek templomok száma elenyésző.

A most kápolnának minősített templomot 1365/66-ban említik első ízben

(»in valle Lak Sancti Nicolai«), majd a XVII. és XVIII. századi püspöki vizitációkban jelentkezik ismét. A műemlék a román kori építészeti elemeken túl a templombelső falképei miatt is jelentős értéket képvisel. Úgy tűnik, hogy a templom a felépítése után néhány évtizedig meszelten maradt. Csak a XIV. század közepén festették ki és pedig a freskó technika érvényesülése előtt, közvetlenül a nedves meszelésre, késő gótikus ábrázolási stílusban. Erre a határozott kontúrokkal és festett belső mezőkkel rendelkező rajz a jellemző. A személyeket síkszerű foltokkal, minden térbeli elhelyezés nélkül ábrázolják. A szerény maradványok alapján az északi oldalon a Háromkirályok eljövetele és hódolata volt ábrázolva. Bizonyára az oltárapszis is ki volt festve, amelyet azonban a XIX. században lebontottak és csak 1978/79-ben építették újra (a freskókat ekkor már nem lehetett

helyreállítani). A kupola a templom első kifestésekor meszelt maradt.

A képek rossz állapota, esetleg a megváltozott esztétikai felfogás miatt a rotundát a XV. század elején újból kifestették. A XIV. század vége felé Magyarországon is elterjedt a frissen vakolt falra való festés szokása, a freskótechnika, amely sokkal maradandóbb az előzőnél, ezért az új képek már ezzel a módszerrel készültek. Ezek több mint 550 év után is olyan frissek, mintha a festő tegnap tette le volna az ecsetjét és bontotta volna le az állványzatot. Az alsó réteg képeihez hasonlítva a technikán kívül megváltozott a művészi stílus is, hiszen ezek az újabb freskók már a gótikus plasztikus stílushoz tartoznak. Ezeknek a festőjét sem ismerjük név szerint, de azon festők körébe tartozik, akik a munkájukat új megoldásokkal és kezdeményezésekkel gazdagították. Nagytótlakon legjobban a kupola festményei maradtak fenn. A kupola csúcspontjában hatalmas mandorlát találunk, amelyben Krisztus egy szívárványon áll. Rajta kívül a hold és a nap, valamint a

négy evangélista jelképe látható. A kupola ívének mezőin Krisztus szenvedése van lefestve, kezdve a Jeruzsálembé való bevonulástól, a Passió-ciklus pedig a henger alakú falon folytatódik. Itt a Háromkirályok hódolatából már csak néhány szelvény maradvány látszik, amelyet a gótikus festőművész (a régebbi rétegre ráfestve) az északi oldalon helyezett el. A falfülkékben szentek sora látható.

A nagytótlaki körtemplom az egykori Magyar Királyság, a Muravidék és a fiatal Szlovénia jelentős középkori művészeti emléke. Építészeti architektúrája és freskói egyedülálló értéket képviselnek még ezen a középkori téglatemplomokban gazdag, csodálatos pannon tájon is. Szemmel láthatóan tanúskodik arról, hogyan élték meg az itteni emberek a szépet sok-sok évszázaddal ezelőtt. A feledhetetlen szépséget, amely a zivataros évszázadok ellenére megmaradt és ma is él; s amelyet nem csak a szemünkkel és az értelmünkkel, hanem a szívünkkel is érezkelhetünk.

(Internetről)

A kallódsi kerektemplom

Kallósd fő nevezetessége a román stílusú Szt. Anna körtemplom (rotunda), amely a 13. században épült. Mivel a település Magyarország hagyományos nyugati határvidékén, a gyepűkhoz közel terült el, a vidéket a háborúk elkerülték, így a templom jól mutatja eredeti állapotát. A kő alapzaton téglából épült falak állnak, amelyeket kúposan kialakított harang alakú lemeztető fed. A keleti oldalon a körtemplomhoz egy alacsonyabb, félkör alakú apszis csatlakozik. A

